

Vauvaperheiden päihdehoidon orientaatioista

Katsaus tutkimukseen

TEIJA KARTTUNEN

Äitien yleistyneet päihdeongelmat heijastuvat lasten kasvuympäristöön ja perhe-elämään kielteisesti, altistavat lapsia erilaisille sosiaalisille, terveydellisille ja kehityksellisille ongelmille sekä lisäävät tarvetta lastensuojelun interventioille (Holmila & al. 2013; Sarkola & al. 2007; Sarkola & al. 2011). Erityisesti raskaus ja vauvan syntymä muodostavat hoidollisen haasteen, sillä päihdeongelmaisten äitien elämässä on usein kasautuneita psykososiaalisia riskejä, jotka vaikuttavat vauvan hyvinvointiin sekä äidin kykyyn toimia vauvan vanhempana (Pajulo 2011; Pajulo & Kalland 2013). Suomessa on kehitetty hoitomuotoja raskaus- ja vauva-ajan päihdeongelmiin, mutta tietoa interventioiden toimivuudesta on yhä vähänlaista (Pajulo 2010; Belt 2013, 17).

Artikkelini tehtävänä on jäsentää raskaus- ja vauva-ajan päihdeongelmien hoidon lähtökohtia ja orientaatioita vanhemmuuteen fokusoituvien hoitointerventioiden näkökulmasta. Kyse on aikaisempaan tutkimukseen perustuvasta tarkastelusta, joka painottuu 2000-luvulla julkaistuun päihdetutkimukseen eri tieteenaloilla. Olen valinnut aineistoon englanniksi (n = 43) ja suomeksi (n = 14) julkaistuja tutkimuksia sekä käytännön hoitotyön raportteja ei-systemaattisesti. Muodostin aineiston epidemiologisesta ja taustoittavasta, raskaus- ja vauva-ajan päihdehoitoa, vanhemmuusinterventioita sekä interventioiden kuvauksia ja teorioita koskevista tutkimuksista (ks. taulukko 1).

Tutkimusten valikoinnissa olen hyödyntänyt alkuvuodesta 2015 tekemääni tietokantahakua.¹ Tarkastelun ulkopuolelle jätin muun muassa HIV-

tartunnan saaneita, vankilassa olevia, asunnottomia äitejä koskevat ja puhtaasti biolääketieteelliset tutkimukset. Valikoin erityisesti raskausaikaan sekä vauva- ja pikkulapsivaiheeseen (0–3 vuotta) kohdentuvia tutkimuksia. Perusteluna rajaukselle on tämän ajanjakson ja siihen sijoittuvien interventioiden merkittävyys ongelmien ennaltaehkäisyssä (esim. Bardy & Öhman 2007).

Vauvaperheiden päihdehoidon lähtökohtia

Raskaus, äitiys ja päihdeongelma muodostavat haasteellisen kokonaisuuden: toisaalta raskausaika on otollista aikaa päihdeongelmista kuntoutumiselle, ja toisaalta huoli sikiön terveydestä motivoi äitiä päihteettömyyteen (Pajulo 2011; Jones & Kaltenbach 2013, xvi). Samalla raskaus saattaa nostattaa voimakkaita syyllisyyden, pelon ja ahdistuksen tunteita ja näyttäytyä yhtenä uutena ongelmana (Söderström 2012; Pajulo & Kalland 2013; Leppo 2012, 57–58). Äitien näkökulmasta hoitoon hakeutumiselle merkityksellisiä voivat olla ammattilaisten asenteet (Leppo 2012, 58–59, 64–65).

Vanhemmuuden ja päihdeongelman haastava kokonaisuus

Äitien päihdeongelmissa on kyse kontekstuaalisesta ilmiöstä, jossa päihdeongelma nivoutuu monimutkaisiin yksilöllisiin, sosiaalisiin ja ympäristöön liittyviin tekijöihin (Milligan & al. 2010; Jones & Kaltenbach 2013). Äitien tilanteissa on usein kasautuneita psykososiaalisia ongelmia ja vaikeita elämäkokemuksia. Raskaudet ovat tavallises-

¹ *Academic Search Premier (EBSCO); hakusanoina esim. mothers AND substance abuse treatment; mothers AND substance abuse AND babies or infants.*

Taulukko 1. Tutkimuskatsauksen aineiston luokittelu

Vanhemmuuteen kohdistuvat interventio-tutkimukset (psykososiaaliset, psykoterapeuttiset)	Raskaus- ja vauva-ajan päihdehoidon tutkimukset (mm. katsaukset, vaikuttavuus)	Epidemiologinen ja taustoitettava tutkimus (mm. äitien päihdeongelmat, haitat, riskit)	Interventioiden kuvauksia ja teorioita koskevat tutkimukset ja raportit
Belt (2013) Belt & Punamäki (2007) Belt & al. (2012a) Belt & al. (2012b) Berlin & al. (2014) Black & al. (1994) Bromberg & al. (2010) Camp & Finkelstein (1997) Harvey & al. (2012) Huebner (2002) Luthar & al. (2007) Nair & al. (2003) Namyniuk & al. (1997) Pajulo (2010, 2011) Pajulo & Kalland (2008) Pajulo & al. (2006) Pajulo & al. (2008) Pajulo & al. (2011) Pajulo & al. (2012) Schuler & al. (2000) Suchman & al. (2006) Suchman & al. (2011) Suchman & al. (2012) Velez & al. (2004)	Abrahams (2007) Bardy & Öhman (2007) Boukydis (2013) Chen & al. (2004) Greenfield & al. (2004) Huang & Ryan (2011) Killeen & Brady (2000); Milligan & al. (2010) Milligan & al. (2011) Mäkiranta (2005) Niccolds & al. (2012a) Niccolds & al. (2012b) Uziel-Miller & Lyons (2000) Suchman & al. (2013)	Holmila & al. (2013) Sarkola & al. (2007) Sarkola & al. (2011) Sinko & Virokannas (2009) Leppo (2012) Söderström (2012) Velez & Jansson (2008) Virokannas (2013)	Jaskari (2008) Jones & Kaltenbach (2013) Kalland (2008) Mäkiranta (2003) Larmo (2010) Pajulo (2003) Pajulo & Kalland (2006) Pajulo & Kalland (2013) Suchman & al. (2004) Söderström & Skårderud (2009)

ti suunnittelemattomia, elämäntilanne- ja rytmi kaaosmaisia, äitien saama sosiaalinen tuki on vähäistä, sosiaalisiin suhteisiin sisältyy väkivaltaa, rikollisuutta, päihdeongelmainen puoliso ja kynnyksen hakeutua hoitoon voi olla suuri. (Esim. Nair & al. 2003; Pajulo 2010; Söderström 2012; Pajulo & Kalland 2013; Belt 2013; Virokannas 2013.)

Äitien päihdeongelmien ymmärtämisessä olennaista on nähdä erilaisten traumakokemusten, mielenterveysongelmien ja psykiatristen oireiden merkitys sekä niiden heijastuminen vanhemmuuteen. Masennus, ahdistuneisuus tai vakavammat psykiatriset ongelmat sekä heikko itsetunto ovat tavallisia. (Pajulo 2010; Söderström 2012; Belt 2013; Pajulo & Kalland 2013.) Traumateoria auttaa ymmärtämään äitien käyttäytymistä, joka voi olla sekä häntä itseään että vauvaa vahingoittavaa (Mäkiranta 2005, 13–15; Belt & al. 2012b). Traumanäkökulma on tuonut esille päihteiden käytön ymmärtämisen itselääkintänä, selviytymiskeinona ja psykologisena suojautumiskeinona (Belt & Punamäki 2007).

Päihdeongelmaisilla äideillä on usein monia vanhemmuuteen liittyviä ongelmia. Keskeinen problematiikka liittyy vanhemman kyvyttömyyteen asettaa pienen lapsen tarpeita etusijalle, erottaa omat tarpeet ja lapsen tarpeet toisistaan se-

kä tavoittaa vauvan kokemusmaailmaa. (Kalland 2008; Pajulo & Kalland 2013.) Äidit tarvitsevat usein konkreettista vanhemmuuden opettelua, käytännöllistä tukea ja ohjausta vauvan hoitamiseen sekä vauvan ikä- ja kehitysvaiheiden mukaisiin tarpeisiin vastaamiseen (Pajulo 2003; Mäkiranta 2003; Sinko & Virokannas 2009). Vuorovaikutustyyliin vauvan kanssa liittyy usein tunkeilevuutta, vihamielisyyttä ja kielteisyyttä (Kalland 2008; Belt 2013, 29–30). Samanaikainen kuntoutuminen päihdeongelmasta ja siihen kiinnittyvästä elämäntavasta sekä siirtyä pienen vauvan vanhemmuuteen on haasteellista (esim. Söderström 2012; Pajulo & Kalland 2013). Uudenlaisista orientoitumistapaa odottavien äitien ja vauva-perheiden päihdehoitotyöhön esitelläänkin Nancy Suchmanin ja kumppaneiden (2013) toimittamassa artikkelikokoelmassa *Parenting and substance abuse – Developmental approaches to intervention*, jossa yhdistetään neurobiologista, kiintymyssuhdeteoreettista, vanhemmuusinterventioita ja riippuvuuksien hoidon lähestymistapoja.

Hoidollisia suuntaviivoja

Aineiston tutkimuksissa tuodaan esille integroidun hoidon malli kuvamaan hoitoa, joka huomi-

oi sekä päihdeongelmaisten äitien että heidän lastensa tarpeet ja sisältää samanaikaisesti päihdeongelmaan, raskauteen, vanhemmuuteen ja lapseen kohdentuvaa työskentelyä (Milligan & al. 2010; Milligan & al. 2011; Niccols & al. 2012a; Berlin & al. 2014). Tavoitteena on katkaista sosiaalisten ongelmien ja päihderiippuvuuden ylisukupolvista siirtymistä, ehkäistä lasten kaltoinkohtelua ja kehityksen ongelmia sekä vaikuttaa myönteisesti vanhemmuuteen. Niissä hyödynnetään monitieteistä lähestymistapaa ja moniammatillista työotetta. (Harvey & al. 2012; Niccols & al. 2012a; Niccols & al. 2012b; Jones & Kaltenbach 2013.) Integroidun hoidon oletetaan vähentävän hoitoon hakeutumisen esteitä ja edistävän hoitoon kiinnittymistä. Hoitoon sisältyvä vanhemmuuteen ja lapseen kohdistuva työskentely voivat lisätä äidin motivaatiota vähentää päihteiden käyttöä. (Milligan & al. 2010; Milligan & al. 2011.) Hoitoon sisältyy reintegraation tavoite: pidetään tärkeänä, että äiti ja vauva liittyvät ja kiinnittyvät myös yhteisöön ja yhteiskuntaan (Killeen & Brady 2000; Huang & Ryan 2011).

Vauvaperheiden päihdetyöhön sisältyy aina kaksi toisistaan erillistä tavoitetta: auttaa vanhempaa pääsemään eroon päihteistä ja tukea vanhempi-lapsisuhdetta (Kalland 2008). Tärkeä periaate on äidin ja vauvan hoitaminen yhdessä: äitiä ohjataan jo lapsivuodeaikana aktiivisesti osallistumaan vieroitusoireisen vauvan hoitoon, ymmärtämään vauvan oireilua ja miten hän voi itse helpottaa vauvan oloa (Abrahams & al. 2007; Velez & Jansson 2008; Boukydis 2013; Jones & Kaltenbach 2013). Äitien elämään sisältyvät psykososiaaliset stressitekijät voivat edellyttää pidempää ja intensiivisempää laitoshoidoa. Tutkimusnäyttöä on laitoshoidon hyödyistä hoidettaessa päihdeongelmaisia äitejä ja heidän lapsiaan (Uziel-Miller & Lyons 2000; Chen & al. 2004; Greenfield & al. 2004). Laitoshoido ei kuitenkaan ole itsestään selvästi avohoitoa vaikuttavampaa (Uziel-Miller & Lyons 2000); merkityksellisempää näyttäisi olevan hoidon sisältö (Belt & al. 2012a; Belt 2013, 31). Laitosympäristö turvaa vauvan olosuhteet ja mahdollistaa päihteettömän elämäntavan sisäistämisen ja mallintamisen, kun arki on strukturoitua ja toiminnoilla on jatkuvuutta (Killeen & Brady 2000; Pajulo & al. 2012).

Vauvaperheiden päihdehoidon lähtökohdat voidaan kiteyttää seuraavasti (Belt & al. 2012a; Belt 2013, 46–47): Ensinnäkin interventioden tulisi kiinnittää äidit hoitoon päihteiden käytön vä-

hentämiseksi tai kokonaan lopettamiseksi. Tätä voidaan edistää tarjoamalla äidille positiivisia ja uudenlaisia kokemuksia ihmissuhteista toisten (päihteettömien) aikuisten kanssa ja mahdollistamalla onnistuminen äidin roolissa (Suchman & al. 2006; Luthar & al. 2007; Jones & Kaltenbach 2013). Toiseksi interventioden tulee tarjota sellainen terapeuttilinen konteksti, jossa äidit kykenevät tutkimaan päihteiden käyttöön johtaneita aikaisempia ja nykyisiä kokemuksia (Killeen & Brady 2000; Belt & Punamäki 2007; Belt 2013). Kolmanneksi interventioden tulee vahvistaa äitien reflektiivistä funktiota eli kykyä tunnistaa tunteita, uskomuksia, tarpeita, toivomuksia sekä niiden yhteyttä käyttäytymiseen (Pajulo & al. 2006; Suchman & al. 2011). Onnistuneen hoidon edellytyksiä ovat ongelmien varhainen tunnistaminen ja hoitoonohjaus, riittävän pitkäkestoinen tuki, luottamuksellisen suhteen rakentaminen ja tavoitteiden saavuttaminen (esim. Greenfield & al. 2004; Harvey & al. 2012; Belt 2013).

Kaksi hoidollista orientoitumistapaa

Vanhemmuuteen kohdentuvissa interventioissa on aikaisemmissa tutkimuksissa eroteltu toisistaan psykososiaalisesti painottunut hoito, jossa on psykoedukatiivinen ja kognitiivis-behavioristinen ote, sekä psykoterapeuttiset interventiot, joissa käytetään varhaisen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhdeteorian lähestymistapoja (esim. Suchman & al. 2006; Belt & al. 2012a; Belt 2013, 31–36). Olen tämän perusteella hakenut ja jaotellut katsausaineiston vanhemmuusinterventiota käsittelevät tutkimukset näihin kahteen orientaatioon.

Psykososiaalinen ja psykoedukatiivinen orientaatio

Tutkimuksissa psykososiaalisella ja psykoedukatiivisella orientaatiolla viitataan vanhemmuuden taitojen edistämiseen, konkreettisella tasolla tapahtuvaan toimintaan äiti-vauvaparin tai perheen kanssa, toiminnallisuuteen, lapsen arkisen hoivan, huolenpidon ja kehityksen tukemiseen ja näihin kohdentuvaan ohjaukseen. Tavoitteena on muuttaa vanhemman toimintatapoja konkreettisesti siten, että ne vaikuttavat myönteisesti lapseen. (Esim. Black & al. 1994; Camp & Finkelstein 1997; Namyniuk 1997; Schuler & al. 2000; Huebner 2002; Nair & al. 2003; Velez & al. 2004; Suchman & al. 2006; Bromberg & al. 2010; Harvey & al. 2012.) Vanhempana toimimiseen voivat heijas-

tua esimerkiksi äidin elämässä olevat erilaiset psykososiaaliset stressitekijät (Nair & al. 2003). Interventioissa on hyödynnetty muun muassa varhaisiin kotikäynteihin ja ekologiseen malliin perustuvaa työskentelyä (Black & al. 1994; Schuller & al. 2000; Nair & al. 2003). Tavoitteena on muodostaa terapeutin suhde äitiin, kannustaa äitiä huomioimalla yksilölliset, perheen ja ympäristön tarpeet, tukea vanhemman ja lapsen vuorovaikutusta ja lapsen tervettä kehitystä sekä antaa käytännöllistä tietoa ja ohjausta esimerkiksi lapsen hoidosta, kehityksestä ja turvallisuudesta. Lisäksi huomioidaan arjen sujuvuuteen, ihmissuhteisiin ja taloudellisiin tekijöihin liittyviä konkreettisia asioita, pyritään ehkäisemään syrjäytymistä ja katkaisemaan sosiaalisten ongelmien ylisukupolvista ketjuuntumista (esim. Camp & Finkelstein 1997; Bromberg & al. 2010).

Vanhemmuustaitojen ohjaukseen fokusoituvissa työtavoissa pyritään konkreettisesti vaikuttamaan vanhemman kykyihin tunnistaa lapsen tarpeita ja ymmärtää lapsen emotionaalista haavoittuvuutta. Vanhempaa tuetaan oppimaan ymmärtämään lapsen eri ikä- ja kehitysvaiheiden asettamia vaatimuksia ja edistetään myönteistä vuorovaikutusta ja tapaa olla lapsen kanssa. Oletamus on, että vanhemmuustaitojen harjaantumisen myötä lapsen riski tulla pahoinpidellyksi tai laiminlyödyksi pienenee. (Camp & Finkelstein 1997; Namyniuk & al. 1997; Suchman & al. 2006.) Psykoedukatoon perustuvien interventioiden on osoitettu kehittävän vanhemmuuden taitoja, mutta niillä ei juuri ole ollut vaikutusta äiti-vauvaparin dyadiseen suhteeseen, vuorovaikutussuhteen laatuun ja lapsen psykologiseen kehittymiseen. Tämä saattaa selittyä sillä, että painopiste on ollut nimenomaan käyttäytymisen tasolla; huomiota tulisi kiinnittää myös vanhempi-lapsisuhteen emotionaaliseen laatuun. (esim. Belt & al. 2012a; Suchman & al. 2004; Suchman & al. 2006.) Psykososiaalisissa ja psykoedukaatiota painottavissa interventioissa voidaan kiinnittyä myös äiti-vauvaparilaajempiin sosiaalisiin konteksteihin, kuten perheeseen, lähiyhteisöön ja ryhmiin.

Kiintymyssuhdeteoreettinen ja varhaisen vuorovaikutuksen lähestymistapa

Kiintymyssuhdeteoreettinen ja varhaisen vuorovaikutuksen lähestymistapa kohdentuu vahvasti äiti-vauvaparin dyadiseen suhteeseen, äidin reflektiiviseen funktioon ja mentalisaatiokykyyn sekä niiden vahvistamiseen. Hoidon painopiste on lap-

sen psykologisen kehittymisen edistämisessä, äidin ja vauvan varhaisessa vuorovaikutussuhteessa ja kiintymyssuhteen tukemisessa sekä näiden laatuun vaikuttamisessa; kyse on psykoterapeuttisesta orientoitumistavasta. (Esim. Pajulo & al. 2006; Luthar & al. 2007; Pajulo & al. 2008; Pajulo 2010; Pajulo & al. 2011; Suchman & al. 2011; Pajulo & al. 2012; Belt & al. 2012; Belt 2013.)

Lähtöajatuksena on, että äidin ja vauvan suhdetta hoitamalla, kiintymystä ja vuorovaikutusta edistämällä vaikutetaan myönteisesti sekä äidin päihdeongelmaiseen että vauvan kehitykseen. Päihdeongelmaiset äidit tarvitseva apua siihen, että ”vauva pysyy mielessä”, sillä äideillä on vaikeuksia tarkastella tilanteita ja asioita vauvan näkökulmasta. (Pajulo 2003.) Keskeistä on saada aikaan muutos äidin mentaalisissa representaatioissa suhteessa lapseen. Käsitteillä mentalisaatio ja reflektiivinen funktio viitataan yksilön kykyyn itsereflektioon ja toisaalta kykyyn tavoittaa toisen tunnetiloja ja käyttäytymistä sekä niiden takana olevaa kokemusta. (Suchman & al. 2004; Pajulo & Kalland 2008; Pajulo 2011.) Mentalisaatiolla tarkoitetaan kykyä nähdä itsensä ja toinen olentoina, joilla on omat halunsa, uskomuksensa ja päämääränsä (Larmo 2010). Reflektiivinen funktio on mentalisaatiota käytännössä ja suhteessa omaan lapseen se tarkoittaa vanhemman kykyä asettua pohtimaan lapsensa kokemusta erilaisissa arkisissa tilanteissa (Pajulo & Kalland 2006). Riittävän hyvä mentalisaatiokyky vähentää vanhemman väärintulkintoja lapsen käyttäytymisestä. Reflektiivinen kyky voi kehittyä vain vuorovaikutussuhteessa, ja erityisen merkityksellisiä ovat varhaiset ihmissuhteet. Reflektiivisen funktion vahvistaminen hoidossa tarkoittaa vauvan kokemuksen pitämistä äidin mielessä jo raskausaikana. Mentalisaatiokyvyn vahvistamisen arvioidaan lisäävän äidin kiinnostusta vauvan persoonaa kohtaan, kiintymystä ja motivaatiota elämäntapojen muuttamiseen. (Pajulo & Kalland 2006; Larmo 2010; Pajulo 2010, 2011.)

Varhaiseen vuorovaikutukseen, kiintymyssuhteeseen ja reflektiiviseen funktioon fokusoituvia hoitomalleja koskevia tutkimuksia on tehty niin laitostenmuotoisesta (esim. Pajulo & al. 2008; Pajulo 2010; Pajulo & al. 2011; Pajulo & al. 2012) kuin avohoidon päihdepalveluista (esim. Belt & Punamäki 2007; Suchman & al. 2011; Belt & al. 2012a; Suchman & al. 2012; Berlin & al. 2014; Belt 2013). Hoitomuotoja koskevia teoreettisia lähtökohtia ja hoidon sisältöjä on myös avattu tutkimuksessa (esim. Pajulo & al. 2006; Söderström

& Skårderud 2009; Belt 2013). Käytännön hoitotyössä menetelmien tasolla kyse on esimerkiksi raskausajan mielikuvatyöskentelystä, äiti-vauvaperien video-ohjauksesta, äidin tukemisesta ja ohjauksesta arkisissa tilanteissa, niissä pysäyttäminen (”mitä tässä nyt tapahtuu, mitä vauva nyt tarvitsee”) sekä vauvan ”äänenä” toimiminen. Reflektiivinen kyky todentuu vauvalle, kun vanhempi pohdintansa myötä konkreettisesti vastaa vauvan tarpeisiin. (Pajulo & al. 2006; Jaskari 2008.)

Varhaisen vuorovaikutuksen merkitys hoidolle liittyy seuraaviin seikkoihin: Ensinnäkin varhaisen vuorovaikutuksen puitteissa tapahtuu lapsen aivojen kehitys, muu psyykinen ja sosiaalinen kehitys sekä rakentuu kiintymyssuhteen laatu. Toiseksi päihdeongelmaisten äitien kohdalla riski vuorovaikutuksen vääristymiselle on suuri. Kolmanneksi varhaiseen vuorovaikutussuhteeseen kohdentuva työskentely on osoittautunut lupaavaksi sekä lasten kehityksen että äidin päihhteettömyyden kannalta. (Pajulo 2003; Pajulo & Kalland 2008.)

Näiden kahden orientaation keskeisiä piirteitä on havainnollistettu taulukossa 2.

Johtopäätökset

Tässä tutkimuskatsauksessa havaittiin ensinnäkin, että useissa tutkimuksissa tarkoituksenmukaisena hoitomuotona päihdeongelmaisille äideille pidetään kokonaisvaltaista, integroidun hoidon mallia: siinä huomioidaan päihdeongelmien ja psykososiaalisen tilanteen monimutkaisuus, ja hoito sisältää samanaikaisesti päihdeongelmaan, vanhemmuuteen ja lapseen suuntautuvaa työskentelyä (esim. Milligan & al. 2010; Jones & Kaltenbach 2013; Berlin & al. 2014). Integroidun hoidon on havaittu heijastuvan myönteisesti vanhemmuuteen ja lasten kehitykseen (Niccols & al. 2012a; Niccols & al. 2012b), edistävän äitien hoitoon kiinnittymistä ja hoidossa pysymistä (Milligan & al. 2011). Toisaalta tutkimusasetelmissa ja niiden laadussa on vaihtelua (Milligan & al. 2011).

Aikaisemmin hoidon olennaisena tuloksena pidettiin äidin päihhteettömyyttä, mutta sittemmin huomiota on alettu kiinnittää vanhemmuuden laatuun; vanhempi-lapsisuhteeseen kohdentuvan intervention nähdään edistävän vanhemman päih-

Taulukko 2. Vauvaperheiden päihdehoidon orientaatiot (mukailtu Pajulon 2011 esityksen pohjalta)

PSYKOSOSIAALINEN JA PSYKOEDUKATIIVINEN ORIENTAATIO	KIINTYMYSSUHDETEOREETTINEN JA VARHAISEN VUOROVAIKUTUKSEN NÄKÖKULMA
<ul style="list-style-type: none"> • ekokulttuurinen näkökulma, ekologinen malli, ympäristön huomioiminen (perheen sisäiset ja ulkoiset tekijät) • huomioidaan ongelmien psykososiaalinen konteksti perheen dynamiikan ja vanhemmuuden toimivuuden näkökulmasta • vauvan näkyväksi tekeminen, vauvan tarpeiden osoittaminen ja ”löytäminen” • asiakkaan subjektiivisuus, yksilölliset tarpeet ja tavoitteet • kommunikaatio, yhteistyösuhde, allianssi erittäin merkityksellinen • toiminnallisuus, arki ja sen sujuminen ja toisaalta interventiot arjessa ilmenevissä pulmatilanteissa • lapsilähtöisen arjen ja rytmin löytäminen ja tukeminen • ylisukupolvisten ongelmien kumuloitumisen ehkäisy • lapsen hyvinvoinnin ja kehityksen tukeminen ja näihin liittyvän tiedon välittäminen ja antaminen • vanhempi-lapsisuhteen ja vuorovaikutuksen tukeminen • käytännöllinen neuvonta, ohjaus, psykoedukaatio. 	<ul style="list-style-type: none"> • mentalisaatio, reflektiivinen funktio ja niihin kohdistuva vaikuttaminen ja työskentely • huomio varhaiseen vuorovaikutukseen ja kiintymyssuhteen laatuun • äiti-vauvaperin dyadisen suhteen vahvistaminen • vauvan suotuisan psyykkisen kehityksen tukeminen • suhdeperustaisuus • äiti-vauvapsykoterapia (yksilö- ja ryhmäterapia) • vuorovaikutustilanteiden videointi ja sitä kautta tapahtuva työskentely äidin kanssa • äitien traumahistorian ja psykiatrisen oireilun huomiointi • traumojen, kielteisten käyttäytymis- ja vuorovaikutusmallien ylisukupolvisen välittymisen ehkäisy • hyödynnetään pre- ja postnataalivaiheen otollisuutta muutostyössä; mielikuvatyöskentely (prenataaliaika) • huomio reflektiivisen funktion kehittymiseen ja vahvistamiseen.

teettömyyttä (Pajulo & al. 2008). Keskeisenä pidetään äidin reflektiivisen funktion vahvistamista, sillä tämän oletetaan vaikuttavan myönteisesti lapsen kehitykseen (Belt & Punamäki 2007; Pajulo 2011; Belt 2013). Tärkeänä hoidollisena tavoitteena on traumausten, negatiivisten kokemusten ja käyttäytymismallien ylisukupolvisen välittymisen ehkäisy (Belt 2013). Vanhemmuuteen fokusoituvat interventiot eroavat toisistaan siinä, missä määrin hoidon sisällöt painottuvat vanhempana toimimiseen (tiedot, taidot, toiminta ja huolenpito arjessa) ja olemiseen (suhde, vuorovaikutus, emotiot) tai pyritäänkö vaikuttamaan käyttäytymiseen tai vuorovaikutussuhteen laatuun. Ongelmista ja riskeistä huolimatta äitiys voi olla mahdollisuus kuntoutumisen rakentumiselle (Sinko & Virokannas 2009).

Tutkimuksissa on ansiokkaasti selvitetty erityisesti kiintymyssuhdeteoriaan ja varhaisen vuoro-

vaikutuksen orientaatioon perustuvaa psykoterapeuttista hoitoa, sen merkitystä äiti-vauvaparinsuhteelle ja vauvan kehitykselle. Tulokset vaikuttavat lupaavilta. (Esim. Belt & al. 2012a; Pajulo & al. 2012; Suchman & al. 2011; Suchman & al. 2012.) Tärkeä kysymys on, missä määrin interventiot tuottavat pitkällä aikavälillä paitsi vauvan kehitystä edistäviä, myös äidin päihteettömyyttä kannattelevia tuloksia (myös Pajulo & Kalland 2008). Vanhemmuusinterventiot eivät myöskään ole ratkaisu kumuloituneisiin sosiaalisiin ongelmiin eivätkä ne korvaa eriarvoisuutta tasaava yhteiskuntapolitiikkaa (Bardy & Öhman 2007, 7). Yhteiskuntatieteellisen päihdetutkimuksen haasteeksi asettaisinkin psykososiaalisen näkökulman esille tuomisen: olisi tärkeä tarkastella sosiaalisten suhteiden, kulttuurin, rakenteellisten ja yhteisöllisten tekijöiden merkitystä vauvaperheiden päihdeongelmille ja niiden hoidolle.

KIRJALLISUUS

- Abrahams, Ronald R & Kelly, Ann S & Payne, Sarah & Thiessen, Paul N & Mackintosh, Jessica & Janssen, Patricia A: Rooming-in compared with standard care or newborns of mothers using methadone or heroin. *Canadian Family Physician* 53 (2007):10, 722–1730.
- Bardy, Marjatta & Öhman, Kaisa: Vaativa vauvaperhetyö. Kirjallisuuskatsaus kansainvälisestä tutkimuksesta. Stakesin työpapereita 13. Helsinki: Stakes, 2007.
- Belt, Ritva: Mother-Infant Psychotherapy Groups among Drug-Abusing Mothers. Preventing intergenerational negative transmission. *Acta Electronica Universitatis Tamperensis* 1269. Tampere: University of Tampere, 2013.
- Belt, Ritva & Punamäki, Raija-Leena: Mother-infant group psychotherapy as an intensive treatment in early interaction among others with substance abuse problems. *Journal of Child Psychotherapy* 33 (2007): 2, 202–230.
- Belt, Ritva & Flykt, Marjo & Punamäki, Raija-Leena & Pajulo, Marjukka & Posa, Tiina & Tamminen, Tuula: Psychotherapy groups and individual support to enhance mental health and early dyadic interaction among drug-abusing mothers. *Infant Mental Health Journal* 33 (2012a): 5, 520–534.
- Belt, Ritva & Kouvo, Anna & Flykt, Marjo & Punamäki Raija-Leena & Haltigan, John & Biringen, Zeynep & Tamminen, Tuula: Intercepting the intergenerational cycle of maternal trauma and loss through mother-infant psychotherapy: A case study using attachment-derived methods. *Clinical Child Psychology and Psychiatry* 18 (2012b):1, 100–120.
- Berlin, Lisa J & Shanahan, Meghan & Appleyard Carmony, Karen: Promoting supportive parenting in new mothers with substance-use problems: A pilot randomized trial of residential treatment plus an attachment-based parenting program. *Infant Mental Health Journal* 35 (2014): 1, 81–85.
- Black, Maureen & Nair, Prasanna & Kight, Cynthia & Wachtel, Renee & Roby, Patricia & Schuler, Maureen: Parenting and Early Development Among Children of Drug-Abusing Women: Effects of Home Intervention. *Pediatrics* 94 (1994): 4, 440–448.
- Boukydis, Zachariah: Pre- and perinatal intervention for substance-using mothers. S. 211–213. Teoksessa Suchman, Nancy & Pajulo, Marjukka & Mayes, Linda (toim.): *Parenting and Substance Abuse. Developmental Approaches to Intervention*. New York: Oxford University Press, 2013.
- Bromberg, Stacey R & Backman, Toni L & Krow, Julie & Frankel, Karen A: The Haven Mother's House Modified Therapeutic Community: Meeting the gap in infant mental health services for pregnant and parenting mothers with drug addiction. *Infant Mental Health Journal* 31 (2010): 3, 255–276.
- Camp, Joy M & Finkelstein, Norma: Parenting Training for Women in Residential Substance Abuse Treatment. Results of a Demonstration Project. *Journal of Substance Abuse Treatment* 14 (1997): 5, 411–422.
- Chen, Xiaowu & Burgdorf, Kenneth & Dowell, Kathleen & Roberts, Tracy & Porowski, Allan & Herrel, James: Factors associated with retention of drug abusing women in long-term residential treatment. *Evaluation and Program Planning* 27

- (2004): 2, 205–212.
- Greenfield, Lawrence & Burgdorf, Kenneth & Chen, Xiaou & Porowski, Allan & Roberts, Tracy & Herrell, James: Effectiveness of Long-Term Residential Substance Abuse Treatment for Women: Findings from Three National Studies. *American Journal of Drug and Alcohol Abuse* 30 (2004): 3, 537–550.
- Harvey, Susan R & Schmeid, Virginia & Nicolls, Daniel & Dahlen, Hannah: Key components of a service model providing early childhood support for women attending opioid treatment clinics: an Australian state health service review. *Journal of Clinical Nursing* 21 (2012): 17–18, 2528–2537.
- Holmila, Marja & Raitasalo, Kirsimarja & Autti-Rämö, Ilona & Notkola, Irma-Leena Päihdeongelmaisten äitien lapset. S.30–46. Teoksessa Warpenius, Katarina & Holmila, Marja & Tigerstedt, Christoffer (toim.): Alkoholii- ja päihdehaitat läheisille, muille ihmisille ja yhteiskunnalle. Helsinki: THL, 2013.
- Huang, Hui & Ryan, Joseph P: Trying to come home: Substance exposed infants, mothers, and family reunification. *Children and Youth Services Review* 33 (2011): 2, 322–329.
- Huebner, Colleen E: Evaluation of a Clinic-Based Parent Education Program to Reduce the Risk of Infant and Toddler Maltreatment. *Public Health Nursing* 19 (2002):5, 377–389.
- Jaskari, Saara: Reflektiivisen työotteen kehittäminen – vauva vanhemman mielessä. S.126–139. Teoksessa Andersson, Maarit & Hytinen, Riitta & Kuorelahti, Marianne (toim.): Vauvan parhaaksi. Kuntoutuminen päihteistä odotus- ja vauva-aikana. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 38. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, 2008.
- Jones, Hendree E & Kaltenbach, Karol: Treating Women with Substance Use Disorders During Pregnancy. A Comprehensive Approach to Caring for Mother and Child. New York: Oxford University Press, 2013.
- Kalland, Mirjam: Kotona tehtävän työn merkityksestä päihdeongelmaisten vanhempien ja heidän lastensa tukemisessa. S.20–33. Teoksessa Huhtala, Kirsi (toim.): Päihdeongelmaisten vauvaperheiden auttaminen kotona. Mallin ja osaamisen kehittäminen Tosi -projektissa. Ensi- ja turvakotien liiton raportti 8. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, 2008.
- Killeen, Therese & Brady, Kathleen T: Parental stress and child behavioral outcomes following substance abuse residential treatment. Follow-up at 6 and 12 months. *Journal of Substance Abuse Treatment* 19 (2000): 1, 23–29.
- Leppo, Anna: Precarious Pregnancies. Alcohol, Drugs and the Regulation of Risks. Publications of the Department of Social Research 2012a:3 Sociology. Helsinki: Helsinki University, 2012.
- Larmo, Anneli: Mentalisaatio – kyky pitää mielessä. *Duodecim* 126 (2010): 6, 616–622.
- Luthar, Synya & Suchman, Nancy & Altomare, Michelle: Relational psychotherapy mothers' group: A randomized clinical trial for substance abusing mothers. *Development and Psychopathology* 19 (2007): 1, 243–261.
- Milligan, Karen & Niccols, Alison & Sword, Wendy & Thabane, Leana & Henderson, Joanna & Smith, Ainsley & Liu, Jennifer: Maternal substance use and integrated treatment programs for women with substance abuse issues and their children: a meta-analysis. *Substance Abuse Treatment, Prevention, and Policy* 21 (2010): 5, 1–14.
- Milligan, Karen & Niccols, Alison & Sword, Wendy & Thabane, Leana & Henderson, Joanna & Smith, Ainsley: Length of stay and treatment completion for mothers with substance abuse issues in integrated treatment programmes. *Drugs: education, prevention and policy* 18 (2011): 3, 219–227.
- Mäkiranta, Marja: Päihdeperheiden hoito työnteikijän näkökulmasta. S. 488–496. Teoksessa Niemelä, Pirkko & Siltala, Pirkko & Tamminen, Tuula (toim.): Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus. Helsinki: WSOY, 2003.
- Mäkiranta, Marja: Äitiys ja päihdeongelman hoito. Oulunkylän ensikodin hoitotyön arviointi vuosina 2000–2002. Ensi- ja turvakotien liiton Raportti 3. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, 2005.
- Nair, Prasanna & Schuler, Maureen E & Black, Maureen M & Kettinger, Laurie & Harrington, Donna: Cumulative environmental risk in substance abusing women: early intervention, parenting stress, child abuse potential and child development. *Child Abuse & Neglect* 27 (2003): 9, 997–1017.
- Namyniuk, Lorraine & Brems, Christiane & Carson, Sheila: Southcentral Foundation - Dena A Coy: A Model Program for the Treatment of Pregnant Substance-Abusing Women. *Journal of Substance Abuse Treatment* 14 (1997): 3, 85–95.
- Niccols, Alison & Milligan, Karen & Smith, Ainsley & Sword, Wendy & Thabane, Leana & Henderson, Joanna: Integrated programs for mothers with substance abuse issues and their children: A systematic review of studies reporting on child outcomes. *Child Abuse & Neglect* 36 (2012a): 4, 308–322.
- Niccols, Alison & Milligan, Karen & Sword, Wendy & Thabane, Leana & Henderson, Joanna & Smith, Ainsley: Integrated programs for mothers with substance abuse issues: A systematic review of studies reporting on parenting outcomes. *Harm Reduction Journal* 14 (2012b): 9, 2–11.
- Pajulo, Marjukka: Huumeriippuvuus ja äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus. *Duodecim* 119 (2003): 14, 1335–1342.
- Pajulo, Marjukka: Kannattaako päihdeongelmaisten äiti-vauvaparien hoito? *Suomen Lääkärilehti* 65 (2010): 13–14, 1205–1211.
- Pajulo, Marjukka: Päihdeongelmaisten odottavien äitien hoidon kehittäminen - erityispiirteet, haasteet ja mahdollisuudet. *Suomen Lääkärilehti* 66 (2011): 14, 1189–1195.
- Pajulo, Marjukka & Kalland, Mirjam: Uutta ajattelua päihdeongelmaisten äiti-vauvaparien hoidossa. *Duodecim* 122 (2006): 21, 2603–2611.
- Pajulo, Marjukka & Kalland, Mirjam: Äidin reflektiivinen kyky ja sen vaikutus päihde-ensikotien hoidon tulokseen. S.158–183. Teoksessa Andersson, Maarit & Hytinen, Riitta & Kuorelahti, Mari-

- anne (toim.): Vauvan parhaaksi. Kuntoutuminen päihteistä odotus- ja vauva-aikana. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 38. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, 2008.
- Pajulo, Marjukka & Kalland, Mirjam: Mentalizing-based intervention with mother-baby dyads. *S.* 282–302. Teoksessa Suchman, Nancy & Pajulo, Marjukka & Mayes, Linda C. Mayes (eds.): *Parenting and Substance Abuse. Developmental Approaches to Intervention.* New York: Oxford University Press, 2013
- Pajulo, Marjukka & Suchman, Nancy & Kalland, Mirjam & Mayes, Linda: Enhancing the effectiveness of residential treatment for substance abusing pregnant and parenting women: focus on maternal reflective functioning and mother-child relationship. *Infant Mental Health Journal* 27 (2006): 5, 448–65.
- Pajulo, Marjukka & Suchman, Nancy & Kalland, Mirjam & Sinkkonen, Jari & Helenius, Hans & Mayes, Linda: Role of Maternal Reflective Ability for Substance Abusing Mothers. *Journal of Prenatal & Perinatal Psychology & Health* 23 (2008): 1, 13–31.
- Pajulo, Marjukka & Pyykkönen, Nina & Kalland, Mirjam & Sinkkonen, Jari & Helenius, Hans & Punamäki, Raija-Leena: Substance abusing mothers in residential treatment with their babies: Postnatal psychiatric symptomatology and its association with mother-child relationship and later need food child protection actions. *Nordic Journal of Psychiatry* 65 (2011): 1, 65–73.
- Pajulo, Marjukka & Pyykkönen, Nina & Kalland, Mirjam & Sinkkonen, Jari & Helenius, Hans & Punamäki, Raija-Leena & Suchman, Nancy: Substance-abusing mothers in residential treatment with their babies: Importance of pre- and postnatal maternal reflective functioning. *Infant Mental Health Journal* 33 (2012): 1, 70–81.
- Sarkola, Taisto & Kahila, Hanna & Gissler, Mika & Halmesmäki, Erja: Risk factors for out-of-home custody child care among families with alcohol and substance abuse problems. *Acta Paediatrica* 96 (2007): 11, 1571–1576.
- Sarkola, Taisto & Gissler, Mika & Kahila, Hanna & Autti-Rämö, Ilona & Halmesmäki, Erja: Early healthcare utilization and welfare interventions among children of mothers with alcohol and substance abuse: a retrospective cohort study. *Acta Paediatrica* 100 (2011): 10, 1379–1385.
- Schuler, Maureen & Nair, Prasanna & Black, Maureen & Kettinger, Laurie: Mother-infant iteration: Effects of a home intervention and ongoing maternal drug use. *Journal of Clinical Child Psychology* 29 (2000): 3, 424–443.
- Sinko, Päivi & Virokannas, Elina: Rajallisia äitiysidentiteettejä – Huumeita käyttäneiden naisten kertomuksia lastensa huostaanotoista. *Janus* 17 (2009): 2, 120–140.
- Suchman, Nancy & Mayes, Linda & Conti, Joanne & Slade, Arietta & Rounsaville, Bruce: Rethinking parenting interventions for drug-dependent mothers: From behavior management to fostering emotional bonds. *Journal of Substance Abuse Treatment* 27 (2004): 3, 179–185.
- Suchman, Nancy & Pajulo, Marjukka & DeCoste, Cindy & Mayes, Linda: Parenting Interventions for Drug-Dependent Mothers and Their Young Children: The Case for an Attachment-Based Approach. *Family Relations* 55 (2006): 2, 211–226.
- Suchman, Nancy & DeCoste, Cindy & Mahon, Thomas & Rounsaville Bruce & Mayes, Linda: The mothers and toddlers program, an attachment-based parenting intervention for substance-using women: results at 6-week follow-up in a randomized clinical pilot. *Infant Mental Health Journal* 32 (2011): 4, 427–449.
- Suchman, Nancy & DeCoste, Cindy & Rosenberger, Patricia & McMahon, Thomas: Attachment-based intervention for substance-using mothers: A preliminary test of the proposed mechanisms of change. *Infant Mental Health Journal* 33 (2012): 4, 360–371.
- Suchman, Nancy & Pajulo, Marjukka & Mayes, Linda (eds.): *Parenting and Substance Abuse. Developmental Approaches to Intervention.* New York: Oxford University Press, 2013.
- Söderström, Kerstin: Mental preparation during pregnancy in women with substance addiction: a qualitative interview-study. *Child & Family Social Work* 17 (2012): 4, 458–67.
- Söderström, Kerstin & Skårderud, Finn: Minding the Baby. Mentalization-based treatment in families with parental substance use disorder: Theoretical framework. *Nordic Psychology* 61 (2009): 3, 47–65.
- Uziel-Miller, Nina & Lyons, John S: Specialized substance abuse treatment for women and their children. An analysis of program design. *Journal of Substance Abuse Treatment* 19 (2000): 4, 355–367.
- Velez, Martha & Jansson, Laura & Montoya, Ivan D & Schweitzer, Wendy & Golden, Archie & Svikis, Dace: Parenting knowledge among substance using women in treatment. *Journal of Substance Abuse Treatment* 27 (2004): 3, 215–222.
- Velez, Martha & Jones, Laura M: The Opioid Dependent Mother and Newborn Dyad: Nonpharmacological Care. *Journal of Addiction Medicine* 2 (2008): 3, 113–120.
- Virokannas, Elina: Vailla suojelua – huumehoidossa olleiden äitien kertomuksia lapsuudenkokemuksistaan. *S.* 52–82. Teoksessa Virokannas, Elina & Väyrynen, Sanna (toim.): *Varjoja naiseudessa.* Helsinki: UNIpress, 2013.

TIIVISTELMÄ

Teija Karttunen: Vauvaperheiden päihdehoidon orientaatioista. Katsaus tutkimukseen

Äitien päihdeongelmien yleistyminen välittyy lasten kasvuympäristöön ja perhe-elämään kielteisellä tavalla. Äitien päihdeongelmat myös altistavat lapsia erilaisille sosiaalisille, terveydellisille ja kehityksellisille ongelmille ja lisäävät tarvetta lastensuojelun toimenpiteille. Erityisesti raskaus- ja vauva-ajan päihdeongelmat ja niiden hoito sisältävät omia erityisiä haasteitaan. Tutkimustietoa olemassa olevien interventtioiden toimivuudesta on kuitenkin yhä vähänlaisesti. Tässä tutkimuskatsauksessa selvitetään vauvaperheiden päihdehoidon lähtökohtia ja orientaatioita erityisesti vanhemmuusinterventtioiden näkökulmasta. Kyse on aikaisempaan, eritieteenalaille sijoittuvan tutkimukseen perustuvasta tarkastelusta. Katsauksen aineisto on muodostettu ei-systeemattisesti englanniksi (n = 43) ja suomeksi (n = 44) julkaistusta tutkimuksesta ja käytännön hoitotyötä kuvaavista raporteista.

Tutkimuksissa on tuotu esille integroidun hoidon malli raskaus- ja vauva-ajan päihdeongelmien hoitoon. Mallissa yhdistyvät päihdeongelmaan, vanhemmuuteen ja lapsen kohdistuva työskentely sekä huomioon ottaen päihdeongelmaisten äitien psykososiaalinen kokonaistilanne. Integroitu hoito sisältää jäsenyyksen äitien päihdeongelmasta kompleksisena, yksilöön, ympäristöön, kulttuuriin ja yhteiskunnallisiin tekijöihin kiinnittyvänä ilmiönä. Keskeinen hoidollinen periaate on, että äitejä ja vauvoja hoidetaan yhdessä.

Vauvaperheiden päihdehoitoa koskevien tutkimus-

ten perusteella voidaan vanhemmuuteen kohdentuvissa hoitointerventioissa puolestaan erottaa toisistaan psykososiaalinen ja psykoedukatiivinen orientaatio ja kiintymyssuhdeteoreettinen ja varhaisen vuorovaikutuksen lähestymistapa. Psykoedukatiivisen orientaation taustateoriat kiinnittyvät ekokulttuuriseen näkökulmaan, siinä hyödynnetään psykoedukaation lähestymistapoja ja muuttamaan pyritään muuttamaan vanhemman toimintatapoja konkreettisesti siten, että ne vaikuttavat myönteisesti lapseen. Oletuksena on, että vanhemmuustaitojen harjaantuminen vaikuttaa myönteisesti lapseen, pienentää riskiä lapsen pahoinpitelyyn ja laiminlyöntiin.

Kiintymyssuhdeteoreettisen ja varhaisen vuorovaikutuksen lähestymistavan taustalla ovat psykologiaan ja psykiatriaan paikantuvat kiintymyssuhdeteoria, varhainen vuorovaikutus, reflektiivinen funktio ja mentalisaatio. Tavoitteena on vaikuttaa kiintymyssuhteen laatuun, äidin reflektiiviseen funktioon ja siten lapsen myönteiseen kehityksen edistäminen. Oletamus on, että suora interventio äiti-vauvaparin suhteeseen parantaa kiintymyssuhteen laatua, edistää lapsen sosiaalista ja emotionaalista kehitystä ja tukee äidin päihteettömyyttä. Tutkimustulokset tähän orientaatioon perustuvista interventioista vaikuttavat lupaavilta. Keskeinen hoidollinen ja tutkimuksellinen haaste liittyy päihdeongelmaisten äitien ja heidän vauvojensa sosiaalisen selviytymisen, päihteettömän arjen jatkuvuuden ja yhteiskunnallisen reintegraation tukemiseen sekä näihin liittyvien seikkojen tarkempaan selvittämiseen.